

A fényképezés története Békéscsabán

Fényképész iparosok

A XIX. század második felében vándorfotográfusok járták az országot, s ahol az állandó kereslet megélhetést nyújtott, ott rövidebb vagy hosszabb időre letelepedtek. A fényképezés békéscsabai története 1870-től kísérhető nyomon, amikor Nyári Béla a csabai Holecska-házban „fényirdát” nyitott. Képein a neve mellett Békéscsaba és Budapest van működési helyként feltüntetve, de eljárt más városokba, így Békésre és Orosházára is fényképeket készíteni.

Kezdetben a Békéscsabán letelepedő fotográfusok a közeli Aradról és Temesvárról jöttek, mint Rottmann Farkas, aki 1872-ben nyitotta meg „atelierjét” az aradi Maffei-házból hozott felszerelésével. A századvég első jelentősebb fényképésze Fehér Flóris volt, akinek műterme 1880-tól 1904-ig állott fenn, amikor is – mint az a Békés megyei Közlöny 1901. augusztus 25-i számában megjelent hirdetésből kiderül – azt Donáth Izsó vette át. Ugyancsak a sajtó hírdetései árulják el, hogy Vörös Kálmán szintén 1880-ban kezdte el működését, majd a helyi kisiparosok közé is felvettek. A Vörös család fényképezéssel kereste kenyerét, mert Károly nevű testvére vette át az üzletet, Vörös Kálmán előbb Mátészalkán, majd Szabadkán próbált szerencsét, majd testvérel együtt vezették a csabai műtermet 1896-ig. A hirdetéseken és a fényképek hátoldalán már feltüntetik az ipari kiállításokon elért eredményeket, sőt az 1892-től 1905-ig működő Steindl Károly „Ó cs. és kir. Fensége József Főherceg udvari fényképésze” címet viseli. Az említett ipari lajstrom 113. tétele alatt találjuk Hünzler Sándor nevét, majd az 1887-es évnél Babár Ferenc fényképész nevét. A századvégi korszakhoz tartozik Werner Károly, aki Békéscsaba mellett Orosházán is fotográfált.

A századforduló után szinte gomba módra szaporodtak el Békéscsabán a fényképészeti műtermek. Még csak nem is a teljesség igényével, több mint 18 fényképész nevét tudnánk felsorolni, akik a második világháborúig itt dolgoztak.

Amatőr fotósok

Az egykoron nehézkes, terjedelmes fényképezőgépeket a múlt század végén egyre több praktikus összeállítású és könnyedebben kezelhető gép váltotta fel. Beszerzésük sem okozott nagyobb megterhelést, s így az amatőr fotográfusok elsősorban a polgárság soraiból kerültek ki. A családi környezetnek és az élményeknek megőrkítési vágya párosult egyfajta művészi exhibícióval is, amely nagyban elősegítette a fényképek házilagos kidolgozását. Ezt ismerte fel dr. Südy Ernő gyógyszerész szeghalmi barátja: Szeghalmi Gyula tanár, aki 1906-ban megírta korának világszínvonalán az Amatőr Fényképészek Könyvét, nem is akárhol nyomtatva, mert a gyomai Kneréknél készült, gyönyörű szép szecessziós tipográfiával. A könyvet annak a dunapentelei Rosty Pálnak ajánlotta – mint az első magyar amatőrnek –, akit utazói, fotográfusi példaképének tartott.

A vastos könyv első fejezete a fényképészet történeti fejlődését vázolja, majd a századforduló gépeit, fotótechnikáját ismerteti kora nyelvezetének ma már szokatlan szavaival. (Az expozíció még „kintartás”-nak nevezetik s a legnagyobb zársebesség még 1/256 sec. vala... Érdekes az a táblázat, amelyben 51 féle mozgó tárgyat sorol fel, annak másodpercenként megtett útjával. Pl. az erősen hajtott kő: 16 m, vágatott ló: 8,3 m és közepes sebességgel haladó gyorsvonat: 19 m, 69 cm!) A negatív művelet két fő része az „előidézés” és az „állandósítás”. Bő teret szentel a pozitív műveletekre és a legkülönbözőbb, de ma már ismeretlen, ún. nemes eljárások (Cyanotipia, kallitipia, platina-pigment- és guminyomások) ismertetésére, de magára az „érzékenyítő elegyek” házi készítésére, annak papírra, vászonra, üvegre, fára való felkenésére. Bemutatja a ma már alig ismert „szatinaló” (simító-fényező) gépet, leírja, miként készíthetünk plasztographikus (domborművű) képeket. Könyve végén felsorolja a fényképek színezéséhez szükséges 487 (!) féle festéket, magyar, német és francia elnevezésével. S még nincs vége a könyvnek! Az amatőrök figyelmébe ajánlja az országos szövetség létrehozását, hírül adja, hogy megkezdte üzemelését a Szeghalmi-Csáky féle „Hungária” Első Magyar Fotokémiai Laboratórium, természetesen itt Békés megyében: Szeghalomon! Az egész könyv olyan, mint egy 328 oldalon tudományos igényű fotóhirdetés, mert azonnal kedvet kapunk azok megvásárlásához is, hogy használatbavételükkel önmagunk és környezetünk számára örömet, elismerést szerezhessünk.

E könyv hosszú ideig az amatőr fotósok enciklopédiája volt, a békéscsabai amatőrök kézikönyvként használták egészen az 1930-as évekig. Südy Ernő és Szeghalmi Gyula kapcsolata – az utódok elbeszélése nyomán – egy másik híres békéscsabai gyógyszerárban, a Réthy-patikában kezdődött, mert Szeghalmi kezdetben itt szerezte be vegyszereit. Később ez a kapcsolat termékenyen hatott a környezetükben élő emberekre is, amennyiben elősegítette az egymás iránti érdeklődést, az igényesebb fotografálást és egy fotóklubnak a létrejöttét. Így került Szeghalmi Gyula révén Sydneyn Carton is Az Amatőr című fotóslap szerzői gárdájába. Ki volt ez az angolos nevű ember? Nem más, mint az Aradon született Rozsnyay Kálmán (eredeti neve: van der Hoschke, s csak később vette fel anyja nevét), aki azzal tette hírhedtté magát, hogy 1905-ben, 33 éves korában feleségül vette az akkor 79 éves Prielle Kornéliát, Petőfi egykori szerelmét. Ha fotószakírói tevékenysége nem is, az Ady-örökség ápolásában kifejtett tevékenysége jelentős volt.

Az amatőr fotós baráti körhöz tartozott dr. Batta István békési gimnáziumi tanár, kinek Veress Ferencről, a színes képről és az optikai elméletéről írott tanulmányai könyv alakban is megjelentek. A legtevékenyebb amatőr dr. Südy Ernő volt, akinek kombinált pigment- és guminyomatú képei 1902-től kezdődően ismertek (ma is megvannak a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban).

A világháború nem kedvezett az amatőr szellem kiteljesedéséhez, a baráti szálak meglazultak, Szeghalmi Gyula a frontra került: néhány háborús felvétele a Sárretyi Múzeumban van. Új nevek tűnnek fel az amatőrök táborában: Bártfai Zoltán Téli napsütés című felvételét közli a Fotóművészeti Hírek 1928. decemberi száma, s Vydareny Iván így méltatja: „Bártfai Zoltán először szerepel olvasóink előtt s meseországot varázsol szemcink elé”.

Bártfai Zoltán komolyan vette Vydareny dicséretét s 1932 áprilisában Folyosó című képével elnyeri a Fotóművészeti Hírek I. díját. Az amatőr szellem békéscsabai újraéledését jelzi, hogy a Fotóéletnek békéscsabai fiókszerkesztősége van Ásványi József személyében, kinek apróbb híreivel gyakran találkozhatunk a lap hasábjain.

A hosszú évek óta érlelődő és a fotósközösség gondolatát ápoló szándék 1933-ban megvalósult: megalakult a Magyar Amatőr-fényképezők Országos Szövetségének békéscsabai csoportja.

Tevékenységükről nemcsak a helyi sajtó (Körösvidék) adott hírt, hanem a Fotóművészeti Hírek, a Fotóélet is, méltatva a megkezdett munkát. Még ez év májusában népszerűsítő kiállítást rendeztek a múzeum nagytermében, ahol budapesti, szekszárdi, győri és miskolci amatőrök mellett a békéscsabaiak is bemutatkoztak. Összesen 40 kiállító 180 fotója került a közönség elé. „Elsőrendű műélvezet a békéscsabai amatőr fényképezők kiállításának megtekintése” – írta a Körösvidék.

A nagyközönség előtt is respektusa volt az amatőr fotósoknak, a sajtó szerint 6000 fő látogatta meg az 1934. június 17–27. között megrendezett II. országos művészeti fényképkiállítást. A kiállított 238 kép közül 34 volt a békéscsabai tíz szerző munkája.

A Munkácsy Mihály Múzeumban őrzött fotótörténeti anyagok további sikerekről is szólnak. Ma is irigylésre méltóak, művészi fametszetekkel díszített oklevelek (Szegedről, Debrecenből), katalógusok Szekszárdról, Miskolcra, melyek a békéscsabai gárda eredményes tevékenységét tanúsítják.

Évek során kialakult az 1937-től önállóan működő Békéscsabai Foto Klub. S hogy a fiatalok között egyre nagyobb tért hódított a fényképezés Békéscsabán is, azt az 1938-as II. Országos Diák Fényképkiállításán elért első díj (György Ella, Békéscsaba) és az iskolák versenyében a békéscsabai Lórántffy Gimnázium harmadik helyezése is bizonyítja. De más országos kiállításokon is egyre gyakrabban szerepel az akkor még alig legények Berekméry Zoltán és Gellért Géza. Képeik újszerű témái (diákélet, elesett pillanatok, ellenfényes felvételek) esztétikailag is hibátlan kompozícióban jelennek meg. A Fotóművészet 1942. évi nagy Voigtlaner pályázatán a 100 pengős II. díjat Gellért Géza, az 50 pengős IV. díjat Berekméry Zoltán kapta.

A háború ismét félbeszakítja ezt a figyelemre méltó teljesítményt felmutató klubéletet. A fegyverek elhallgatása után újra csak dr. Südy Ernő az, aki a békéscsabai amatőröket összefogja az AURORA-kör égisze alatt. A békéscsabaiak hamarosan bekapcsolódtak a megújuló magyar fotóéletbe: Berekméry Zoltán, Gellért Géza és Vasvári Béla 2–2 képpel szerepelt 1947-ben a soproni VII. Nemzetközi és a MAMOSZ IX. Nemzetközi Kiállításán.

Az újonnan alakult fotóstrió egyre-másra küldi képeit – hazai kiállítások híján – külföldre: 1948-ban a portugáliai Lisszabonban szerepelnek, s a tekintélyes vastagságú katalógus Vasvári Béla Friss víz című képét is közli, amely ugyancsak ez évben aranyérmes nyert az amszterdami FOCUS Fotosalon ötvenéves jubileumi tárlatán.

1950-ben a belgiumi Charleroi-ban, Luxembourgban és Saarbrückenben kerülnek falra a csabai fotósok képei. Jelentős Gellért Gézáinak és Vasvári Bélának a berni FIAP I. Photo-Bienaléján elért sikere. De ismét bezárultak a kapuk, a hidegháborús nemzetközi helyzet nem tette lehetővé (sőt! gyanúsán veszélyessé vált) a további nemzetközi szereplést, itthon viszont az irányított művészetpolitika nevezte l'art pour l'art-nak poétikus szemléletmódjukat. Ebből a hálóból Berekméry Zoltán „szabadult” ki elsőnek, 1954-ben Őszi vásár című fotójával, 2. díjként egy fényképezőgépet nyert az Ofotért pályázatán és az újrainduló Fotó c. lap is több felvételét közli.

1954-ben újjászületik a békéscsabai fotóélet is, Erdős Zoltán tanár minden eddiginél nagyobb kiállítást szervez május 1-jén. Összesen 430 kép került a falakra és a kiállítók között egyaránt akadt hivatásos és amatőr fotós.

Az ekkor már Balassi nevét viselő Fotóklub tagjai folytatták az elődöktől örökölt hagyományokat, részt vettek a rendszeressé váló országos kiállításokon, bekapcsolódtak a megújuló fotóéletbe. A MADOME 1955-ös és 1956-os kiállításain Csapó László, Berekméry Zoltán, Gellért Géza, Hajdú Mihály és Vasvári Béla szerepeltek. Berekméry a Magyar tenger című képeért ezüstérmes, Gellért Géza színes diáiért aranyérmes kapott. Jelentős csabai sikernek tartjuk, hogy ők ketten alapító tagjai voltak a Magyar Fotóművészek Szövetségének.

A történelem ismét közbeszólt, mert az 1956. október 7–21-e között megrendezett békéscsabai országos kiállítás az események elsodorták, kevésbé figyelték rá, utóéleté sem volt, hiszen 8 képpel díszített katalógusát a kiállítók zöme nem kaphatta meg. A nyugtalan időszak nem kedvezett a fotóélet fejlődésének, néhány kezdeményezés azért történt. Ez időben alakultak ki az üzemi fotókörök, közülük is a mai Kner Nyomda elődjénél, a Békési Nyomdában, ahol Malatyinszky József jó szervezőkészséggel gyűjtötte maga köré az amatőröket. Munkálkodását a szakszervezeti védnökséggel megrendezett országos kiállítás koronázta, ahol a helyiek (Fazekas Tamás, Zelenyánszki András, Dobroczi György) mellett olyan nevek is szerepeltek, mint Vadas Ernő, Balla Demeter, Járai Rudolf és mások.

Csapó László jól sáfárkodott a kapott szellemi örökséggel, mert a Balassi Fotóklub békéscsabai tevékenységét megyei hatókörűvé fejlesztette ki. Így jött létre a Viharsarok

elnevezésű megyei fotó- és filmklub. Csapó László 1964. október 15-ig látta el a megyei klub irányítását, melynek egyik legérdekesebb fennmaradt anyaga a Viharsarok FOTÓ HÍRADÓ címmel kiadott, saját szerkesztésű lap, amely 1962 és 1964 között élt. Négy száma került a megyei archívumba, de ennél több jelent meg. Nyomatott borítóban, címlapján képpel, 16–24 oldalon sokszorosított tartalommal került a megyei klub tagjaihoz. Érdekessége, hogy mellékletként az akkori Ofotért Híradó 34-től 54-ig terjedő számait is a Viharsarok FOTÓ HÍRADÓ-hoz csatolták információszolgáltatásként.

A pezsgő klubéletet jellemzi, hogy Réti Pál a Népművelési Intézetből többször tartott előadást.

1962-ben békéscsabai kezdeményezéssel indult a mindmáig tartó nyári fotóstáborozások sorozata. Csapó László szervezésében, a Békés Megyei Tanács és a Népművelési Intézet támogatásával 1962. július 21–24. között Gyulán rendezik meg az I. országos fotós-és filmamatőr-találkozót. Az előadásokkal, fotótúrákkal gazdag program keretében először találkozott egymással a magyar fotóamatőr gárda. Sikere olyan nagy volt, hogy igény mutatkozott az évenkénti találkozók megtartására, amelyet a Népművelési Intézet „felsőfokú központi fotótanfolyamnak” nevezve más-más városban (1963-ban Győrben, 1964-ben Szombathelyen és ismét Gyulán) rendezett meg. Gyula városa a későbbiekben is megtartotta vonzóerejét és a város szülöttét: Székely Aladárt választotta névadóul, fotóművészeti alkotótelepet hozott létre. Az 1962-es példa olyan ragadós volt, hogy azóta évente 8–10 fotóstábor szervezésére kerül sor az ország különböző helyein.

1965-től kezdődően Bódis Miklós lesz a Balassi Fotóklub vezetője. Bódis szeretett fényképezni, a helyi sajtóban több felvétele megjelent és a klub vezetését, tagságának összefogását az elődöktől eltanult jó módszerekkel végezte. Önzetlen segítőkészsége a régi és nemes értelemben vett amatőrök sorába emelte őt. Bódis Miklós érdeme Békéscsabán az iskolai és üzemi fotókörök összefogása, tagjainak a Balassiba való tömörítése. Ugyancsak az ő érdeme a Békés megyével szomszédos Arad megyei román és megyei fotósokkal való kapcsolat kiépítése, amely klubkollektívák cseréjében és kölcsönös kiállításokban nyilvánult meg. Egy-egy ilyen alkalommal 8–10 fotós látogatására is sor került, mind hivatalos, mind magánmeghívás alapján.

A Balassi Fotóklub nem csupán képanyaggal vett részt az ekkor még élő Szegedi Szalonok éves kiállításain, hanem a tárlat megtekintésére csoportos kirándulást is szerveztek. Jó kapcsolat alakult ki a bajai, a dunaújvárosi, a salgótarjáni és újabban a szolnoki fotóklubbal, amelyek kölcsönös látogatásokkal, klubkiállítások bemutatásával jártak.

1966 nyarán, egy zivataros hétfő esti klubfoglalkozáson született meg egy Békéscsabán évente rendszeresen megrendezendő, új fotóalkotásokat bemutató kiállítás gondolata. A „premfotó” elnevezést a VII. kiállítás alkalmával, 1972-ben kapta. Réti Pál írja az Új Auróra 1972. 3. számában: „A prem szó ebben az esetben a premier szó lerövidült változata, s a művészeti ág nemzetközi gyakorlatából került hozzánk. A premier kifejezést mindnyájan ismerjük... a Mű első találkozása a közönséggel.”

A „Kulich Gyula Premfotó” több mint két évtizedes, tartós sikert aratott, noha az utóbbi évek anyagi nehézségei 2–3 évenkénti megrendezést tettek csak lehetővé, de 1989-ben kerül sor a jubileumi 20. kiállításra, amelyen az elmúlt két évtized legjobb képei kerülnek bemutatásra. E gondolatnak is története van, mert a Balassi Fotóklub már 1968-ban megrendezte a „Díjnyertes Magyar Fotók” c. kiállítást, ahol minden meghívott szerző megkapta Ligeti Erika szobrászművész erre az alkalomra készített plakettjét.

Békéscsabát még egy kiállítássorozat jellemzi: a Városi Tanács által támogatott „Termő ékes ág...” elnevezésű, a családi étellel kapcsolatos és 1974 óta minden évben az anyák napján megrendezett országos kiállítás. Érdekessége, hogy a város főterén, a Kossuth-szobor mellett felállított, óriási leporellókra emlékeztető táblákon van ez a szabadtéri kiállítás. Látogatottságát nem is lehet felmérni, mert úgyszólván az egész város látja, sőt! az idevetődő idegenek sem tudják észre nem venni... Az időjárás viszonyosságaitól a képeket alig lehet megögni, ezért a kiállított képeket szerény kópiaáron megváltják a rendező szervek.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a békéscsabaiak kisugárzó hatása teremtette meg a gyulai Székely Aladár-emlékkiállításokat és a szarvasi A paraszti élet – ma elnevezésű tematikus fotókiállítás-sorozatot. Mindkettőnek lett követője, elég talán csak a dunaújvárosi Rosti Pál-emlékkiállítást vagy a törökszentmiklósi hasonló kiállításokat megemlítenem.

Az utóbbi években mintha lanyhult volna a klub élete, de ez a fenntartó szerv mostoha körülményeivel (is) magyarázható. Am hivatal ide vagy oda, az amatőr fotó marad!

Balogh Ferencz